

LA TEORIA DE LA BIOGEOGRAFIA INSULAR DE MACARTHUR I WILSON. EL POBLAMENT DE LLACS ARTIFICIALS COM A PROVA D'UNA SITUACIÓ REFLEXA

Comunicació presentada el dia 19 de maig de 1976
per

RAMON MARGALEF i JOAN ARMENGOL

Departament d'Ecologia. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona.

SUMMARY

**The theory of island biogeography of MacArthur and Wilson
The colonization of artificial lakes as a test
in comparable and inverted example**

Lakes are negative images of islands and propose similar examples in colonization, except for the added facility provided by the connecting water courses. One hundred Spanish impoundments have been surveyed four times, in different seasons, and Crustacea have been collected using a net of 0,25 mm mesh size. Total number of species reported in each one of the reservoirs is correlated positively with the age of the impoundment; the relation with surface is complex, because relative shoreline extension is important, as well as the total surface. The number of species (N) is related to surface (S, in square kilometers and to age of reservoir (T, in years) through following empirical expression $N = 2,4 (\ln S + [\ln T + 3,3] / \sqrt{S})$.

Les illes han estat sempre font d'inspiració per als estudiosos de l'evolució, i també per als ecòlegs interessats en el procés de poblament de nous ambients. En el camp de l'evolució, l'isolament és considerat com un factor important d'especiació. En ecologia, l'organització d'un ecosistema, que implica un cert grau de coevolució entre espècies associades, és un procés històric i les limitacions que poden existir en l'accés de noves espècies il·lustra diversos aspectes de la dinàmica d'enriquiment del sistema. Això és més manifest en una illa, on hi ha una certa limitació d'accés d'espècies, enfront de la varietat més gran que es manifesta en un continent extens.

TAULA 1. Relació dels embassaments estudiats ordenats segons la superfície de la conca

Embassaments	Número	Superfície	Data	Nombre			Diversitat
				cla-dòcers	copè-podes	espècies	
Torcón	54	119	1948	8	9	17	1.72
Ordunte	5	125	1934	4	2	6	0.72
Ribeira	14	162	1961	7	4	11	1.67
Forcadas	13	171	1967	7	8	16	1.90
Guajaraz	53	160	1971	7	5	12	0.96
Puentes	77	210	1884	7	3	10	1.42
Talave	76	235	1918	4	2	6	1.44
Sant Ponç	96	230	1917	4	6	10	1.14
Velle	17	260	1966	7	4	11	1.63
Chandreja	22	260	1953	7	4	11	1.68
Sobrón	91	281	1960	6	9	15	2.16
Aldeadávila	29	287	1963	10	6	16	1.69
El Vado	38	300	1964	7	4	11	1.06
Flix	35	300	1948	10	5	15	2.25
Sitjar	59	317	1960	4	4	8	0.19
Loriguilla	58	347	1967	5	3	8	1.30
Alloz	3	353	1930	4	2	6	1.64
Villalcampo	26	376	1949	13	8	21	2.18
Boadella	79	364	1968	7	4	11	1.76
Oliana	95	375	1959	6	4	10	1.29
El Vellón	60	433	1967	4	4	8	1.12
Frieira	97	466	1969	9	3	12	2.04
Susqueda	80	463	1968	8	4	12	1.51
Celemín	89	472	1972	7	2	9	2.03
Peñarroya	55	481	1959	9	4	13	0.79
Tranquera	33	530	1960	7	3	10	0.52
Bermejales	74	530	1958	5	5	10	1.15
Conde de Guadalhorce ...	72	546	1921	4	3	7	1.35
Doiras	11	553	1934	6	1	7	1.53
Barasona	92	560	1932	4	3	7	1.21
Guadarranque	70	581	1965	5	2	7	1.42
Retortillo	69	598	1970	4	2	6	1.37
Los Peares	19	638	1955	7	4	11	1.39
Saucelle	30	638	1956	9	4	13	1.79
San Juan	41	643	1955	7	4	11	1.49
La Breña	67	663	1935	5	3	8	1.11
La Minilla	84	665	1956	7	5	12	2.03
Rumblar	64	728	1941	8	6	14	1.98
Linares del Arroyo	31	750	1951	5	4	9	1.11
Canelles	93	767	1961	2	2	4	0.73
Santillana	40	750	1969	5	5	10	1.24
Guadalmellato	66	775	1928	7	4	11	1.33
Guadalteba	71	796	1972	5	6	11	1.51
Urrunaga	4	830	1957	5	2	7	1.05
Aracena	83	844	1969	10	3	13	0.97
Las Conchas	20	967	1949	10	7	18	1.77
Barrios de Luna	9	1.020	1956	4	3	7	1.22
Generalísimo	57	1.028	1955	7	1	8	1.25

Embassaments	Número	Superfície	Data	Nombre			Diversitat
				cla- dòcers	copè- podes	espè- cies	
Torre del Aguila	86	1.082	1947	6	2	8	0.10
Cala	85	1.117	1927	9	3	12	1.65
Guadalcacín	88	1.105	1917	8	2	10	1.89
Aguilar de Campo	7	1.127	1963	6	2	8	0.68
Rosarito	51	1.150	1958	4	4	8	1.11
Portodemouros	16	1.204	1967	5	3	9	0.99
Porma	8	1.153	1968	6	1	7	1.04
El Atazar	39	1.200	1972	4	3	7	1.01
Guadalmena	61	1.250	1969	12	4	16	1.10
El Grado	81	1.273	1969	5	3	8	0.46
Fervenza	15	1.250	1966	9	2	12	1.51
San Esteban	21	1.302	1955	6	4	10	1.40
El Pintado	82	1.360	1948	8	4	12	1.64
Camarasa	94	1.422	1920	5	1	6	0.77
Cernadilla	24	1.450	1969	5	5	10	1.01
Jandula	65	1.458	1932	9	4	14	—
Borbollón	45	1.485	1954	7	3	10	1.52
Cazalegas	52	1.500	1949	6	6	12	1.38
Tranco de Beas	63	1.600	1945	4	5	9	1.02
Salime	10	1.668	1956	4	2	6	0.98
Guadalén	62	1.770	1954	9	4	13	2.26
Belesar	18	1.828	1963	7	4	12	1.29
Alcàntara	46	10.400	19 9	7	5	12	1.90
Bembézar	68	1.820	1963	8	4	12	1.96
Cuerda del Pozo	32	1.942	1941	5	4	9	1.43
Cenajo	75	2.044	1960	6	2	8	1.63
Yesa	2	2.054	1960	5	4	9	0.80
Santa Teresa	43	2.220	1960	6	6	12	1.77
Iznàjar	73	2.500	1969	10	3	13	1.45
Sotonera	1	2.757	1961	6	4	10	1.01
Entrepeñas	37	3.675	1956	9	3	13	1.35
Zújar	49	4.529	1964	7	4	11	1.95
Bornos	87	4.693	1961	5	2	7	1.31
Gabriel y Galán	44	4.750	1961	5	5	10	1.56
Ricobayo	27	5.395	1934	7	5	12	1.69
Orellana	40	5.530	1961	14	4	18	2.38
Ebro	6	6.340	1945	11	4	15	1.27
Alarcón	56	6.840	1955	5	4	9	1.32
Valdecañas	50	7.300	1965	6	2	8	1.39
Mequinensa	34	7.720	1966	8	6	14	1.67
Buendía	36	8.067	1957	5	3	8	1.16
Almendra	28	8.661	1970	8	7	15	1.91
Alcàntara	46	10.400	1969	7	5	12	1.90

El llibre de MACARTHUR i WILSON³ aprofundeix en el significat de les illes en evolució i en ecologia. Aquests autors no solament introdueixen un tractament teòric de la colonització i l'extinció —o, si més no, ens convencen que aquest enfoc és possible—, sinó que presenten relacions concretes entre nombre d'espècies, extensió i edat de les illes, i sugge-

reixen la generalització de les nocions de biogeografia insular per tot arreu. Fet i fet, en ecologia, tot són illes —illes en el mosaic de la biosfera— i, podem afegir, sota l'acció humana, els antics ecosistemes abans continus van quedant convertits en petits illots.

Els llacs són ecosistemes ben característics que reflecteixen les illes com en negatiu. Són illes d'aigua enmig de la terra. Són apropiats per a l'estudi dels mateixos fenòmens pels quals les illes tenen anomenada. Hi ha una ràpida evolució divergent en races de cladòcers i copèpodes planctònics, en llacs europeus i americans poblats de fa solament 11.000 anys o menys, i la diferent importància del sexe en els distints grups de crustacis en fa l'estudi comparatiu molt important. En els petits llacs de muntanya, l'extinció d'espècies introduïdes i la probabilitat d'introducció de noves espècies mantenen un equilibri del tot semblant als exemples més típics postulats per la teoria de la biogeografia insular.⁴

Però, generalment, la situació no es tan favorable, puix que els llacs solen estar comunicats els uns amb els altres per aigües corrents que, si bé tenen un transport unidireccional i són certament barreres per a moltes espècies que no aguanten les aigües fluents, augmenten malgrat tot la probabilitat de colonització recíproca. No permeten un isolament total, però tampoc s'hi oposen totalment. Aquesta mena de relacions es donen encara més en els llacs artificials, on el flux d'aigua és intens. És una condició d'existència i un factor de transmissió de gèrmens d'uns a uns altres.

El fet de disposar d'una informació excellent sobre el poblament dels embassaments o repeses de tot l'estat espanyol ens ha fet pensar en l'examen d'aquest material des del punt de vista del poblament i composició de les faunes, dins de la teoria de la biogeografia insular. Es troben dos problemes connexos fins a cert punt. El primer, que avui no analitzarem, és l'origen de les espècies que trobem en els llacs artificials. Algunes d'elles vénen, òbviament, d'altres aigües del nostre país; però d'altres han estat probablement introduïdes fa poc, procedents d'ambients semblants d'altres països, portades per ocells aquàtics o per altres mitjans de transport. És molt probable que les *Daphnia* de cap elevat o amb caputxa, que avui trobem a molts llocs, procedeixin d'Europa central i així mateix es podrien fer comentaris semblants respecte d'altres formes.

Deixant de banda aquest problema, ara volem fixar-nos solament en la riquesa i composició de les faunes prancòniques per veure si és possible trobar alguna relació amb el temps que fa que l'aigua és oberta al poblament i amb l'extensió de la massa d'aigua en qüestió.

Un centenar d'embassaments de tot l'estat espanyol (taula 1) han estat estudiats del 1972 al 1975, s'hi han fet almenys quatre visites a cada un, i s'hi han recollat crustacis amb una xarxa de malla fina (obertures de 250 μm). Aquests materials han servit per fer una llista de les espècies presents en el plàncton de cada llac, en conjunt, i, amb els censos preparats, s'ha calculat a més la diversitat mitjançant la coneguda expressió de Shannon

$$D = \sum p_i \log_2 p_i,$$

on p_i són les proporcions de cada una de les espècies al conjunt total ($\sum p_i = 1$). Aquestes dades figuren detallades a la taula 1 i resumides, emprant mitjanes, a la taula 2, on s'han completat amb dades de llacs naturals (els de Banyoles han estat proporcionats per M. R. MIRACLE).

TAULA 2. Dades sinòptiques referents a la distribució de crustacis planctònics en un centenar de llacs artificials de l'Estat espanyol¹

Superfície, Ha	Anys de construcció de la represa		Llacs naturals ²	
	1956-1972	1884-1955		
— 330	1,47 ± 0,11	1,53 ± 0,18	1,94 ± 0,12	Diversitat
330 — 1.000	1,35 ± 0,09	1,47 ± 0,08		
1.000 — 3.300	1,16 ± 0,08	1,35 ± 0,14		
3.300 —	1,66 ± 0,03	1,42 ± 0,09 ³		
— 330	12,10 ± 0,80	10,83 ± 0,69	6,50 ± 1,76	Espècies de crustacis ⁴
330 — 1.000	9,75 ± 0,54	10,61 ± 1,21		
1.000 — 3.300	9,66 ± 0,60	10,23 ± 0,60		
3.300 —	11,60 ± 1,06	12,00 ± 1,24		
— 330	6,60 ± 0,51	6,66 ± 0,71	3,50 ± 1,06	Espècies de cladòcers
330 — 1.000	6,20 ± 0,43	6,53 ± 0,70		
1.000 — 3.300	6,22 ± 0,51	6,84 ± 0,44		
3.300 —	7,40 ± 0,47	7,66 ± 1,43		
— 330	5,40 ± 0,55	4,16 ± 0,98	3,00 ± 0,70	Espècies de copèdopes
330 — 1.000	3,50 ± 0,25	4,00 ± 0,51		
1.000 — 3.000	3,27 ± 0,25	3,30 ± 0,42		
3.300 —	4,10 ± 0,49	4,33 ± 0,26		
— 330	1,22	1,59	1,15	C/D
330 — 1.000	1,77	1,63		
1.000 — 3.300	1,90	2,07		
3.300 —	1,80	1,77		

1. Mitjanes aritmètiques i error de la mitjana.
2. Llacs de Banyoles i Sanabria.
3. Solament tres casos.
4. A més de copèdopes i cladòcers hi pot haver ostràcodes.

Les espècies incloses a l'estudi no sols eren les genuïnament planctòniques, sinó també algunes litorals, però presents en quantitat al plàncton. És clar que és difícil traçar els límits del que és acceptable i del que no hi és. Cladòcers i copèdopes formen els dos grups impor-

tants; però en alguns casos s'han trobat ostràcodes —que pròpiament son més litorals—, per això el total de crustacis alguna vegada és superior a la suma d'espècies de cladòcers i de copèpodes. Els embassaments han estat agrupats senzillament en dos grups, més antics i més moderns, els primers entorn dels 30 anys d'existència, i els segons més sovint entorn d'uns 10 anys.

Els factors a tenir en compte són:

1. *L'extensió del llac artificial.* En nombrosos estudis sobre fauna insular, els autors acostumen a trobar una relació entre el nombre d'espècies i una potència (generalment de 0,2 o 0,35) de l'extensió.

2. *L'edat; el temps que fa que han estat oberts a la colonització.* També es pot pensar en una relació de tipus decreixent o exponencial.

3. *El desenvolupament de la costa o l'heterogeneïtat de les vores, que contribueix a la presència d'espècies d'origen litoral en el plàncton.* La relació entre el desenvolupament de la costa i la superfície és $\sqrt{S}/S = \sqrt{S}$, i aquest valor s'utilitzarà com un índex de l'efecte descrit.

Les dades resumides s'han utilitzat per mirar d'aplicar alguna expressió quantitativa, inspirada en el que fins ara han trobat diferents estudiosos de la fauna de les illes, que s'han interessat per la riquesa numèrica dels biotes insulars i per llur explicació. Trobem que la següent expressió, que dóna cos a les consideracions precedents, podria servir de base per a una ulterior elaboració:

$$N = 2,4 (\ln S + [\ln T + 3,3] / \sqrt{S})$$

N = nombre total d'espècies.

S = extensió superficial de l'embassament, en km².

T = temps passat des de l'entrada en servei, en anys.

L'aplicació d'aquestes expressions dóna els resultats expressats a la taula 3.

TAULA 3

Superfície Km ²	Antiguitat de la represa	
	Entorn de 10 anys	Entorn de 30 anys
< 33	11,2	13,1
3,3 — 10	9,7	10,7
10 — 33	10,3	10,6
> 33	11,5	11,8

La diferència més important és que hom esperaria una riquesa més gran en els embassaments antics i petits. Potser les fluctuacions de nivell fan que l'efecte de la colonització a partir de la vida litoral sigui inferior a l'esperat, precisament perquè per vells que siguin els embassaments mai no donen ocasió a una vida rica a llurs vores.

Les dades presentades, amb la interpretació donada, ens afirmen en l'opinió que l'estudi experimental i quantitatiu del poblament de biòtops discontinus és possible, però alhora ens avisen que cal anar amb prudència i que són d'esperar complicacions.

BIBLIOGRAFIA

1. ARMENGOL, J.: *Los crustáceos del plancton de los embalses españoles*. «Oecologia aquatica», 3: 3-96 (1978).
2. BARBOUR, C. D. i BROWN, J. H.: *Fish species diversity in lakes*. «Amer. Natur.», 108: 473-489 (1974).
3. MACARTHUR, R. H. i WILSON, E. O.: *The theory of island biogeography*. Princeton Univ. Press. 203 pp. (1967).
4. SCHOENER, A.: *Experimental zoogeography: colonization of marine mini-islands*. «Amer. Natur.», 108: 715-738 (1974).